

KÁLNOKI KIS TAMÁS

„A Testvériség szent nevében ...”

AZ 1849. JÚNIUS 8-I, NAGYSZEBENI
MAGYAR—ROMÁN BÉKÍTÉSI TANÁCSKOZÁS

1849. június 8-án, húsz „román ajkú pap” és öt világi értelmiségi Nagyszebenben gyűlésre jött össze.

A Berde Mózes által kezdeményezett magyar—román együttműködési tanácskozás célját, a törvényes gyűlés közfelkiáltással megválasztott jegyző-előadója, Dunka Pál (Paul Dunca), terjedelmes beszédben fogalmazta meg. A szónok, a tanácskozás jegyzőkönyvéből is megállapíthatóan, lendületesen, eleven színekkel tárta tanácskozó társai elé, mi módon csalta meg és vezette félre a bécsi kamarilla — ügynökei útján — a román népet, miközben a nép „értelmesebbjei” aggodalommal figyelték a saját hasznukkal és érdekeikkel ellentétes irányt. A szabadság szent ügye elleni támadás emléke és az ártatlanok kiontott vére mély fájdalommal töltötte el a tanácskozás tagjait.

Dunka Pál ünnepélyes nyilatkozatra szólította fel a harc igazságosságáról és a közhaza ügye szentségéről meggyőződött román ajkú tanácskozó társait: legjobb tudásuk szerint vállalkozzanak a nép felvilágosítására, a honi törvények ismertetésére és az ország „historiai valóságon alapuló” függetlenségének elismertetésére.

A szónok felhívásában annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a magyar nemzettel alapvetően rokonszenvező román nép — a félrevezetettek nem egyszer bűnös tévedései ellenére is — elnyeri majd a közelebbi időben a magyar nép jó szándékát, az alkotmány jótéteményeit és a jogegyenlőséget.

A tanácskozás elnökségében — a jegyző-előadó mellett — Gyermán Péter (Petru Gherman) brassói 3. görög nem egyesült esperes, a gyűlés elnöke, továbbá Berde kormánybiztos személyes megbízottjai, Csipkés Károly és Sándor József foglaltak helyet.

Sándor József az egyik „személyes”, az előadóval azonos szellemben szólt az ülésen. Ezt követően kezdődött meg a tanácskozás, a „módok és eszközök” felett, amelyeknek célja „a’ román nép igaz érdeke...”, rendíthetetlen bizalom — engedelmesség és ragaszkodás a hon kormányában, minden erők egyesítése és közre munkálása a haza ellensége le győzésében, és a közhaza szabadsága szilárd biztosítása az azt fenyegető zsarnok absolutismus ellen”.

A gyűlés — a jegyzőkönyvben foglaltak szerint — vitatkozás és megfontolás után hozott határozatában leszögezte, hogy a román nép józanabb, nagyobb része, soha nem osztotta azok nézetét, akik a bujtogatók ingerlései és a „pokoli ámitások” hatása alatt, a magyar nemzet függetlensége ellen intéztek támadásokat.

Eppen ezért, igaznak, törvényesnek és sajátjának ismerte el a Függetlenségi Nyilatkozatot, egyben ünnepélyes fogadalmat tett arra, hogy „annak egész foglalattját a néppel is meg érteti”.

Ennek szellemében [a félrevezetett erdélyi román nép, saját, igaz érdeke megismerésére] testvéri szótatot szerkesztett.

A nyilatkozók a magyar nép rokonszenvét szándékozták visszanyerni, „kivált midőn az mű közremunkálásunkal és segítségünkkel a haza ellenségeitől meg fog tisztíttatni”.

Foglalkozott a gyűlés az állomáshelyét elhagyott papság és egyházi vezetők távo-zása miatt bekövetkezett kedvezőtlen helyzet orvoslásának lehetőségeivel, és abban állapodott meg, hogy az országból eltávozott görög nem egyesült papságot és az egy-házi főtanács ártatlan, semmiben nem kompromittált tagjait a hazai dolgok állásáról és a kihirdetett amnesztiáról „hitelesen értesítve”, hazatérésre szólítja fel.

Morális és egyházkormányzati szempontból reális volt ez az elképzelés, de mert kivitelezése nehézségekbe ütközött, ezért úgy határoztak, hogy egy ideiglenes egyházi kormányzó testület kinevezését kéri a kormánytól, a törvényesen megválasztható főtanács hivatalba lépéséig. A várhatóan terhes hivatalra, az ideiglenes egyházi kor-mányba, öt tagot jelölt a tanácsülés. Elnöke — alkalmas egyházi személy hiányában — Pents Miklós (Avram Nicolae Penciu) nagyszebeni ügyvéd, jegyzője — az idős korú elnök kérésére — az ügyekben jártas Dunka Pál, az ülnökök Hania János proto-diaconus, egyházi tanácsi aljegyző és Fleischer Ilyés szerdahelyszéki tisztségí-rirok, a levéltárnok pedig Neksa Tivadar, kistornyi lelkész lett.

A jegyzőkönyvben foglaltak szerint a tanácskozás foglalkozott még a tiszteletbeli egyházi főtanácsi ülnökök, Pap Wazul és Maxim Wazul frecki, továbbá Arsenia János guraroni lelkészek tanácsadói tevékenységének, valamint az ideiglenes egyházi kormány eljárási kötelezettségei és az egyes tisztségviselők javadalmazási ügyeivel.

A gyűlés végül elkészítette azt a külön kérelmet is, amelyben a köztehveriselés, az újoncozás, az elfogatok állítása, a tisztújítás, a commune terráriumból való ré-szesedés és a katonai élelmezési kvóták arányos kialakítása, továbbá az okozott ká-rsok kivizsgálására kirendelt biztosok, illetőleg békebíróóságok körül, elsősorban a Ki-rályföldön tapasztalt méltánytalanságok miatt a kormánybiztostól várt, „atyai bölcs” gondoskodással előkészített, méltányos intézkedést.

A gyűlés jegyzőkönyvét, az említett külön kérvényt és azok magyar nyelvű fordításait (a román nyelven készült jegyzőkönyvet Dunka Pál fordította magyarra) Dunka Pál küldte meg Berde Mózesnek, mert az elnöklő Gyermán Péter esperesnek, hivatalos ügyben, vissza kellett utaznia Brassóba.

A békítési tárgyalás anyagát Berde feletteséhez továbbította.

Tudjuk, hogy a proklamációt, a tanácskozást követően 2000 példányban nyomat-ták ki, de terjesztésére már nem kerülhetett sor, mert Gyermán Péter „a nagyon lelkes esperes”, ekkor már Brassóban, az ellenség kezében volt.

A felterjesztő kormánybiztos pedig tudta, hogy ha ez a proklamáció az ellenség kezébe kerülne, az esperest rögtön felakasztanák.

A gyűlés jegyzőkönyve ezért, végül is, valamennyi mellékletével együtt levél-tárba került. Létezéséről is csak keveseknek volt tudomása.

A proklamáció minden bizonnyal azonos a Bözödi György által kiadott „A sze-benkörnyéki román papok és értelmiségiek felhívása a román néphez” című szemel-vénnyel. A magyar—román együttműködési tanácskozás tagjai, az olykor pályájuk terhét és korlátait is magukban hordozó lelkészek és világi értelmiségiek, nem vol-tak minden vonatkozásban tájékozott politikusok. Tragédiájuk, hogy közülük többen, neves társaikkal együtt, a román nemzeti mozgalmon kívül rekedtek. Megbékélési szándékuk pedig — az akkor már tragikus irányban pergő események miatt — nem hozhatta meg gyümölcsét.

A történeti irodalom azonban így is megőrizte néhányuk alakját.

Dunka Pál a balázsfalvi gyűlésen az „unió híve”-ként beszélt. Tagja volt annak a tíztagú bizottságnak, amelynek feladata a gyűlés jegyzőkönyvének vezetése és annak a petíciónak a szerkesztése volt, amellyel a román nemzet a magyar, székely és szász nemzettel azonos politikai jogaiért harcolt.

Másodmagával titkára lett annak a bizottságnak is, amely a népéhez hű román értelmiség körében uralkodó hangulat hatása alatt, 1848. május 15-én kérést szer-kesztett és intézett az erdélyi királyi főkormányzósághoz, a román társadalmi és nem-

zeti mozgalmak ellen foganosított intézkedések, a letartóztatások és a statárium ügyében.

Tagja volt a Şaguna püspök elnöklete alatt Nagyszebenben székelő, huszonöt tagú állandó bizottságnak (komité), amelynek feladata a császártól és az országgyűléstől hozott válaszok átvétele és ezek ügyében a nemzeti gyűlések összehívása volt.

Dunka Pál, George Bariţ társaságában, az 1848. május 29-én megnyílt országgyűlést megelőző órákban — a balázsfalvi határozatokat előterjesztő száztagú küldöttség megbízásából — Kolozsvárott felkereste br. Wesselényi Miklóst, br. Kemény Dénest, Szász Károly tanárt, gr. Teleki Domokost és br. Perényi Zsigmondot, hogy megkísérelje őket a román nemzeti petíció irányában megértésre hangolni. Gyermán Péter esperes is az országgyűlésre menendő küldöttség tagja volt.

Pents Miklós ügyvéd, a balázsfalvi gyűlés második napján, 1848. május 16-án beszélt azokról a szenvedésekről és igazságtalanságokról, amelyeket a királyföldi románoknak kellett elszenvedniök. Dunka Pállal együtt ő is tagja volt a nagyszebeni állandó bizottságnak.

Az út tehát, amely Balázsfalvától a nagyszebeni tárgyaló asztalig vezetett, nem volt ellentmondásoktól mentes. Nem kétséges azonban, hogy a megbékélési szándék „a minden erők egyesítése és közremunkálása a haza ellensége le győzésében” 1849. június 8-án már csak az egyedül lehetséges, közös megoldás maradt.

A vonatkozó történeti irodalom említést tesz arról, hogy a magyar kormány a nemzetiségi kérdés és a román (görög) felekezeti papság ügyének összekapcsolásával — mindenekelőtt az áprilisi törvények hatása következtében jövedelmét veszítő papság anyagi helyzetének rendezésével, illetőleg megnyerésével és a nemzetiségi nyelvű kormányajtó létrehozásával — lényegében csak felszínes, tüneti kezeléshez folyamodott.

Nem vitás, hogy a társadalmi kérdésekben mélyebben szántó, a nemzetiségi kérdés ügyében távolabbra tekintő politikai megfontolás jóval előbbre vihette volna a nemzetiségi kérdést a megoldás útján. Bizonyos azonban, hogy a fentiekben ismertetett békítési tervzet, sok vonatkozásban előbbre lépést jelentett, a végig nem járt úton, már csak az íve miatt is, Balázsfalva és Nagyszeben, 1848. május 15. és 1849. június 8. között.

A békítési tárgyalás jegyzőkönyvében nem történik említés arról, hogy milyen szerepe volt Berde Mózes kormánybiztosnak a „rendelete telyesítéseül” tartott gyűlésben. Apró levéltári adatok tömegéből azonban ez is kikövetkeztethető.

Mert Berde Mózes pályája monografikus feldolgozásával még adós a történet-tudomány. Nem áll rendelkezésre 1848/49. évi tevékenységének szintézise sem. A személye iránt érdeklődő olvasó ma is csak a Benczédi Gergely-féle, 1901-ben megjelent életrajz nyomán indulhat el. Ezen túl csak néhány nehezen hozzáférhető tanulmány ellentmondásos adatain keresztül tekinthet.

Hírnevét egy gesztusnak köszönhetette.

Alapítványa, a Berde-cipó által vált neve, elsősorban Erdélyben ismertté. Végrendeletileg intézkedett ugyanis arról, hogy vagyona egy része a kolozsvári Unitárius Kollégium szegény sorsú diákjai tápláló és egészséges kenyere alapjául szolgáljon.

Újabban bukkant felszínre ismét alakja, Háromszék önvédelmi harcának Egyed Ákos által készített feldolgozásából és egy hazai tanulmányból, amely 1849. évi kormánybiztosi működésének egyik figyelemre méltó mozzanatával foglalkozik.

Pedig ez a pálya — csak tárgyunk szempontjából nézve is — nagyobb figyelemre érdemes.

1848 szeptemberétől kormánybiztosként működött Háromszéken, novembertől a legendás önvédelmi harc választott elnöke, országgyűlési képviselő, 1849-ben a teljhatalmú országos biztos helyettese Kolozsváron, áprilistől nagyszebeni kormánybiztos.

Ahová Erdélyben ember kellett, Berde oda került.

Kővári László jegyezte fel róla az alábbi történetet: „Szeben bevétele után Debrecenből én... Szebenbe küldtettem levéltárakat átnézni. Pár nap múlva Berde meg-

jelenék Debrecenből, mint kormánybiztos. Elbeszéltem neki, hogy a Czech János tábornok hosszú terített asztalát végigüljük, vígan vagyunk, s reméljük, hogy ő is velünk tart.

Kik vagytok annál a hosszú asztalnál?

Tell és Eliadné volt oláhországi miniszterek nejei, aztán golyót kapott honvédtisztek, milyen maga a tábornok, aztán gróf, báró, úrfi hadnagyok, kikből kettő most is él, egyik kegyelmes úr.

Hagyd csak, felelt — megkurtítom én azt az asztalt.

S másnap az asztal csakugyan kurta volt.

Az úrfiak táborba rukkoltak.”

Kővári László kései visszaemlékezésében — pontatlanságai ellenére is — bizonyíthatóan híven örökítette meg azt a szellemet, amelyet Nagyszebenben Berde Mózes képviselt.

Nagyszebeni kormánybiztosi működésének mások mellett említésre érdemes epizódjai közül tárgyunkhoz tartozik, hogy Berde 1849 májusában Bukarestbe készült utazni, amelyre csak azért nem került sor, mert időigényes fáradozásainak várható eredményét felette kevesebbre tartotta nélkülözhetetlen kormánybiztosi munkájánál.

Pedig Berde Mózesnek voltak „orientális” ötletei, határszéli kapcsolatai. Politikai és nemzetgazdasági érdekeink képviselőjeként járt a határokon túl, ahogy jelentette: „Én áthatva ezen tárgy sürgető voltától... átmentem Oláhhon Rimnik nevezetű mezővárosába.” Tárgyalásainak eredményeként — amelyhez később Batthyány Kázmér külügyminiszter felhatalmazását is elnyerte — épített ki jó kapcsolatokat első sorban azzal az Omer pasával, aki a török hadseregben meghúzódt az oroszellenes erők egyik számottevő, határszéli képviselője volt, és akivel Erdély praktikus szemléletű, alkalmi diplomatai, Bem József és Czech János is kapcsolatban álltak.

Berde nem egy tettével bizonyította, hogy még egyoldalúan is híve az együttélő népek békeességének. Elhatározása nyomán 1849-ben Vízakna néptanítói állást szervezett. A cél ezzel a város magyar és román lakosságának közelebb hozatala, a nemzeti gyűlölködés megszüntetése volt — „az iskola legyen nem felekezeti, de vallás és nemzeti különbség nélküli intézet”.

Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter örömmel tette közzé ezt a hírt — a Közlöny 1849. június 22-i, 138. számában — „a nemzet előtt, követendő például”.

A felhozott példák alapján kézenfekvő következtetés, hogy Nagyszebenben csak szárbá szökkentek Berde Mózesben a hozott gyökerek. Talaja az a Háromszék volt, amelynek önvédelmi harcát éppen ő vezette.

Ezek után nem meglepő, hogy Egyed Ákos könyvében helyénvalónak látja megemlíteni Berdéről, hogy minden bizonnyal tőle származik az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés felhívása az erdélyi nemzetekhez. „Mi azért elhatároztuk, hogy fegyveres népünkkel védelmezzük az ország minden polgárának személy és vagyon bátorságát, a szásznak úgy, mint a románnak, a Testvériség szent nevében.”

Berde Mózes ésszerű politikáját dicséri az a Brassó-vidék lakóihoz intézett üzenet is, amelynek hatásaként a románokkal való együttműködés terén, már 1848-ban, sikerült bizonyos eredményeket elérni

A Balázsfalváról Nagyszebenbe „tartó” román ajkú papok és világi értelmiségiek és az Agyagfalváról „érkező” kormánybiztos a tárgyalóasztal mellett egymásra találtak.

Ennek a provinciálisnak is minősíthető magyar—román békítési tanácskozásnak a történelmi tanulsága ezért nagy.